

Лекція 8

Управління природокористуванням

- 8.1 Управління природокористуванням та його правові основи.
- 8.2 Повноваження Верховної Ради України в галузі охорони навколишнього природного середовища.
- 8.3 Повноваження Кабінету Міністрів України в галузі управління охороною навколишнього природного середовища.
- 8.4 Повноваження місцевих органів влади в галузі управління охороною навколишнього природного середовища.
- 8.5 Повноваження спеціальних органів в галузі управління охороною навколишнього природного середовища.
- 8.6 Система екологічних стандартів і нормативів.

8.1 Управління природокористуванням та його правові основи

Управління природокористуванням полягає у здійсненні функцій планування, дослідження, спостереження, прогнозування, проведення екологічної експертизи, контролю, інформування і іншої виконавчо-розпорядчої діяльності для охорони, збереження, відтворення та раціонального використання природних ресурсів і забезпечення необхідної якості життєвого середовища та повинне враховувати концепцію повного госпрозрахунку природокористувачів, права і обов'язки територіальних і галузевих органів, форми матеріальної відповідальності за порушення природоохоронного законодавства.

Господарський механізм управління природокористуванням включає:

8.1.1 правові норми природокористування;

8.1.2 організаційну структуру управління;

8.1.3 загальнодержавне планування;

8.1.4 госпрозрахункові умови раціонального

природокористування. **Правові норми** природокористування регламентуються: *Конституцією України* від 28 червня 1996 року. Правові норми,

які визначають питання охорони природи, екологічної безпеки і природокористування зазначені у статтях 3, 13, 14, 16, 49, 50, 66, 66,

85, 92, 106, 116, 119, 132, 138, 142. У них закріплено основні екологічні права й обов'язки громадян, сформульовано повноваження законодавчої і виконавчої гілок державного управління.

Законом України „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ, в якому визначено правові, економічні та соціальні основи організації охорони довкілля в інтересах нинішнього і майбутнього поколінь. В законі сформульована мета і завдання екологічного законодавства, які передбачають проведення екологічної політики, спрямованої на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, обумовленого забрудненням довкілля, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Закон передбачає такі основні принципи охорони навколишнього природного середовища:

8.1.5 пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності;

8.1.6 гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей;

8.1.7 випереджаючий характер заходів з охорони навколишнього природного середовища;

8.1.8 екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлювальних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій;

8.1.9 збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів та комплексів;

8.1.10 науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, природничих та технічних наук і прогнозування стану навколишнього природного середовища;

8.1.11 гласність і демократизм при прийнятті рішень, реалізація яких впливає на стан навколишнього природного середовища, формування у населення екологічного світогляду;

8.1.12 обов'язковість екологічної експертизи;

8.1.13 науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;

8.1.14 безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності;

8.1.15 стягнення зборів за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів, компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

8.1.16 вирішення питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів з урахуванням ступеня антропогенної змінності територій, сукупної дії факторів, що негативно впливають на екологічну обстановку;

8.1.17 поєднання заходів стимулювання і відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища;

8.1.18 вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища на основі широкого міждержавного співробітництва.

В законі закріплені повноваження законодавчої і виконавчої гілок державної влади у сфері охорони навколишнього природного середовища, які будуть наведені нижче.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» послужив основою для розроблення інших законів та кодексів, які регламентують екологічну діяльність в Україні.

Земельним кодексом України від 25 жовтня 2001 року. Кодекс регулює питання власності на землю та земельні відносини, визначає компетенцію органів державного управління у сфері регулювання земельних відносин. Кодексом встановлено, що земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності. При цьому у приватній власності можуть бути землі як несільськогосподарського (у юридичних осіб, громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства) так і сільськогосподарського призначення (у юридичних осіб, заснованих громадянами України, або юридичними особами України та громадян України), проте ст. 15 перехідних положень забороняла відчужувати землі сільськогосподарського призначення до 1 січня 2007 року. Згодом ця норма неодноразово продовжувалася і діє на даний час.

У кодексі визначено склад і цільове призначення земель та порядок використання земель:

8.1.19 сільськогосподарського призначення;

- 8.1.20** житлової та громадської забудови;
- 8.1.21** природно заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення;
- 8.1.22** оздоровчого призначення;
- 8.1.23** рекреаційного призначення;
- 8.1.24** історико-культурного призначення;
- 8.1.25** лісгосподарського призначення;
- 8.1.26** водного фонду;
- 8.1.27** промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення.

У ньому містяться норми, які визначають право постійного користування та оренди земельних ділянок, обмеження та порядок набуття права на землю громадянами та юридичними особами, придбання земельних ділянок на підставі цивільно-правових угод, продажі земельних ділянок на конкурентних засадах, припинення та захисту прав на землю, відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, вирішення земельних спорів, завдання, зміст і порядок охорони земель, використання техногенно забруднених земель та їх консервації, встановлення і зміни меж адміністративно-територіальних утворень, планування використання земель, землеустрою, контролю за використанням, охорони та моніторингу земель, ведення державного земельного кадастру, економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, відшкодування втрат сільськогосподарського і лісгосподарського виробництва, відповідальність за порушення земельного законодавства.

Водним кодексом України від 06 червня 1995 року. Кодекс встановлює, що всі води (водні об'єкти) на території України є національним надбанням народу України і надаються тільки у користування. У ньому визначено компетенцію законодавчих і виконавчих органів влади у сфері регулювання водних відносин, порядок здійснення контролю за використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів, веденням державного обліку вод та державного водного кадастру, економічного регулювання раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, стандартизації і нормування в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Кодекс визначає водокористувачів, їх права і обов'язки, види і порядок водокористування, особливості спеціального водокорис-

тування для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення, спеціального водокористування та користування водними об'єктами для лікувальних, курортних і оздоровчих цілей та для потреб галузей економіки, умови скидання зворотних вод у водні об'єкти, порядок експлуатації водогосподарських систем, користування землями водного фонду, водоохоронних і санітарних зон, водними об'єктами природно-заповідного фонду, охорони вод від забруднення, засмічення і вичерпання, запобігання шкідливим діям вод і аваріям на водних об'єктах та ліквідації їх наслідків, вирішення спорів з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, відповідальність за порушення водного законодавства та міжнародні відносини у використанні вод.

Кодексом України «Про надра» від 27 липня 1994 року. Його мета забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування безпеки навколишнього природного середовища при користуванні надрами.

Кодекс встановлює, що надра є виключно власністю народу і надаються тільки у користування. Ним визначено компетенцію законодавчої і виконавчої гілок державної влади та територіальних громад у сфері регулювання використання і охорони надр, порядок надання їх у користування (у т. ч. ліцензування), стягнення плати за користування надрами, права та обов'язки користувачів надр, особливості геологічного вивчення надр, користування надрами для розробки родовищ корисних копалин і для цілей не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, охорони надр, державного контролю і нагляду за веденням робіт по геологічному вивченню надр, їх використанням та охороною, порядок вирішення спорів з питань користування надрами, відповідальність за порушення законодавства про надра та міжнародні відносини у сфері користування надрами.

Лісовим кодексом України від 21 січня 1994 року. Кодексом встановлено, що ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцем розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Кодекс визначає, що ліси можуть бути у державній, комунальній та приватній власності. При

цьому, набувати право власності на ліси площею до 5 га можуть тільки громадяни та юридичні особи України. Ця площа може бути збільшена у разі успадкування лісів згідно із законом.

Кодексом встановлено порядок користування лісами, державного регулювання та управління у сфері лісових відносин, організації і ведення лісового господарства, вирішення спорів у сфері охорони, захисту, використання і відтворення лісів та відповідальності за порушення лісового законодавства.

Законами України:

„Про охорону атмосферного повітря” від 16 жовтня 1992 року, № 2707-ХІІ зі змінами 21 червня 2001 року. Закон спрямований на збереження і відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливого впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище. В законі визначено завдання стандартизації і нормування в галузі охорони атмосферного повітря, заходи щодо охорони атмосферного повітря, вимоги щодо охорони атмосферного повітря під час проектування, будівництва і реконструкції підприємств та інших об'єктів, які впливають або можуть впливати на стан атмосферного повітря, порядок здійснення контролю, державного обліку та моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря, відповідальність за порушення законодавства та міжнародні відносини в галузі охорони атмосферного повітря.

„Про тваринний світ” від 03 березня 1993 року. Метою цього закону є збереження і поліпшення середовища існування диких тварин, забезпечення умов для постійного існування видового і популяційного різноманіття тварин у стані природної волі, неволі чи напіввільних умовах. Закон встановлює право колективної та приватної власності на окремі об'єкти тваринного світу, основні вимоги та принципи охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу, права і обов'язки громадян у цій сфері, форми і види використання об'єктів тваринного світу та обов'язки користувачів, порядок здійснення моніторингу, державного обліку, контролю та відповідальність за порушення законодавства, яке регулює використання об'єктів тваринного світу.

„Про екологічну експертизу” від 18 лютого 1995 року. Закон визначає, що метою екологічної експертизи є запобігання негативного

впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах. Законом встановлено форми екологічної експертизи, державного регулювання та управління в галузі екологічної експертизи, статус експерта екологічної експертизи, права та обов'язки замовників екологічної експертизи, порядок її проведення та фінансування, відповідальність за порушення екологічного законодавства та міжнародне співробітництво в галузі екологічної експертизи.

Крім того, окремі положення, що стосуються охорони навколишнього природного середовища, регулюються Законами України: «Про колективне сільськогосподарське підприємство» (1992 р.), «Про селянське (фермерське) господарство» (1993 р.), «Про транспорт» (1994 р.), «Про рослинний світ» (1999 р.), «Про захист рослин» (1998 р.), «Про Червону книгу України» (1992 р.), „Про природний заповідний фонд України” (1992 р.), Про виняткову (морську) економічну зону України» (1995 р.), «Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи (1991 р.), «Про пестициди й агрохімікати» (1995 р.), «Про використання ядерної енергії і радіаційної безпеки» (1995 р.), «Про відходи» (1998 р.), “Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами” (2000 р.), «Про поводження з радіоактивними відходами» (1995 р.), «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (1994 р.), «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань» (1998 р.), «Про об'єкти підвищеної небезпеки» (2001 р.), «Про цивільну оборону» (1993 р.), «Про надзвичайний стан» (1992 р.), а також: Господарським кодексом України (2003 р.), Кримінальним кодексом України та ін.

Постановою Верховної Ради України «Про затвердження Порядку обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища» (1992 р.) врегульовані питання щодо управління підприємствами, які порушують екологічне законодавство.

8.2 Повноваження Верховної Ради України в галузі охорони навколишнього природного середовища

Верховна Рада України:

8.2.1 визначає основні напрями державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища;

8.2.2 приймає законодавчі акти в галузі охорони навколишнього природного середовища та природокористування;

8.2.3 затверджує державні екологічні програми;

8.2.4 визначає повноваження рад народних депутатів щодо порядку організації та діяльності органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

8.2.5 визначає правові основи регулювання відносин в галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі прийняття рішень щодо обмеження, припинення або зупинення діяльності екологічно небезпечних підприємств;

8.2.6 встановлює правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій, статусу потерпілих громадян та порядку їх оголошення.

Верховна Рада України має право від імені народу України розпоряджатися природними ресурсами.

Відповідно до Конституції України Верховна Рада України може приймати до свого розгляду й інші питання охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Оскільки управління в галузі охорони навколишнього природного середовищем здійснюється на трьох рівнях: *національному, регіональному та місцевому*, Верховна Рада України визначає розподіл повноважень між цими рівнями управління.

Згідно з Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 року «Про основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки» територіальний розподіл суспільних інтересів у галузі охорони природи визначається

територіальними обсягами природних геоекосистем і враховує загальнодержавні (у масштабах усієї України), регіональні (охоплюють територію в межах кількох областей) і місцеві (охоплюють територію в межах області або району) інтереси.

При цьому управління природокористуванням здійснюється як за територіальним, так і за відомчим принципами.

Територіальний принцип поширюється на всіх природокористувачів і всі об'єкти природи в межах держави в цілому або певної адміністративно-територіальної одиниці. На загальнодержавному рівні управління здійснює Кабінет Міністрів України, а на регіональному – обласні та районні державні адміністрації.

Відомчий принцип управління природокористуванням передбачає зосередження в одній галузі (міністерстві, державному комітеті) управління певним видом природних ресурсів: землею, водою, лісами, вугіллям та іншими корисними копалинами.

8.3 Повноваження Кабінету Міністрів України у галузі управління охороною навколишнього природного середовища

Управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування, іншої виконавчо-розпорядчої діяльності.

Виходячи із зазначеного **Кабінет Міністрів:**

8.3.1 здійснює реалізацію екологічної політики держави, визначеної Верховною Радою України;

8.3.2 забезпечує розробку державних, міждержавних та регіональних екологічних програм;

8.3.3 координує діяльність міністерств, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища;

8.3.4 встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природо-охоронних заходів;

8.3.5 встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище та розміщення відходів;

8.3.6 встановлює порядок визначення та сплати зборів за користування природними ресурсами, забруднення навколишнього природного середовища, розміщення відходів, інші види шкідливого впливу на природне середовище;

8.3.7 приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення;

8.3.8 організовує екологічне виховання та екологічну освіту громадян;

8.3.9 приймає рішення про зупинення (тимчасово) або припинення діяльності підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, в разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

8.3.10 керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Кабінет Міністрів України може здійснювати й інші повноваження відповідно до законодавства України.

На реалізацію своїх повноважень Кабінет Міністрів України видає Розпорядження та Постанови. Так Кабінетом Міністрів України затверджені такі документи:

щодо загального управління навколишнім природним середовищем:

Постанова КМУ «Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять екологічну небезпеку» від 27 липня 1995 року № 554.

Постанова КМУ «Про нормативи витрат на проведення державної екологічної експертизи» від 13 червня 1996 року № 644.

Постанова КМУ «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» від 17 вересня 1996 року № 1147.

Постанова КМУ «Про Порядок затвердження інвестиційних програм і проектів будівництва та проведення їх комплексної державної експертизи» від 17 серпня 1998 року № 1308.

Постанова КМУ «Про Порядок передачі документації на державну екологічну експертизу» від 18 січня 1999 року № 57.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору» від 01.03.1999 року № 303.

Постанова КМУ «Про Порядок і правила проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів» від 01.06.2002 року № 733.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру» від 16 листопада 2002 року № 1788.

щодо охорони атмосферного повітря:

Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами» від 29 травня 1995 року № 364.

Постанова КМУ «Про порядок затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» від 9 березня 1999 року № 343.

Постанова КМУ «Про затвердження порядку введення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря» від 13 грудня 2001 року № 1655.

Постанова КМУ «Про затвердження порядку розроблення та затвердження нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел» від 28 грудня 2001 року № 1780.

щодо охорони і раціонального використання водних ресурсів:

Постанова КМУ «Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення» від 29 лютого 1996 року № 269.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» від 20 липня 1996 року № 815.

Постанова КМУ «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується» від 11 вересня 1996 року № 1100.

Постанова КМУ «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів» від 18 грудня 1998 року № 2024.

Постанова КМУ «Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами» від 25 березня 1999 року № 465.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку обчислення збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту» від 16 серпня 1999 року № 1494.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до Постанови КМУ від 10 серпня 1992 року № 459» від 13 березня 2002 року № 321.

щодо охорони і раціонального використання лісів:

Постанова КМУ «Про затвердження Санітарних правил в лісах України» від 27 липня 1995 року № 555.

щодо раціонального використання надр:

Постанова КМУ «Про затвердження Переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» від 12 грудня 1994 року № 827.

Постанова КМУ «Про затвердження Положення про порядок надання гірничих відводів» від 27 січня 1995 року № 59.

Постанова КМУ «Про затвердження «Порядку державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин» від 31 жовтня 1995 року № 75.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку здійснення державного гірничого нагляду» від 21 лютого 1995 року № 134

Постанова КМУ «Про затвердження Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр» від 5 травня 1997 року № 432.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами» від 30 травня 2002 року № 705.

Постанова КМУ «Про заходи щодо справляння платежів за користування надрами для видобування корисних копалин» від 26 березня 2008 року № 264.

щодо поводження з тваринним світом:

Постанова КМУ «Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу» від 15 листопада 1994 року № 772.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку внесення плати і нормативів плати за спеціальне використання диких тварин» від 25 січня 1996 року № 123.

Постанова КМУ «Про справляння плати за спеціальне використання рибних та інших водних живих ресурсів і нормативів плати за їх спеціальне використання» від 6 квітня 1998 року № 449.

Постанова КМУ «Про затвердження Положення про мисливське господарство та порядок здійснення полювання» від 20 липня 1996 року № 780.

щодо поводження з відходами:

Постанова КМУ «Про затвердження Положення про гігієнічну регламентацію та державну реєстрацію небезпечних факторів і Порядку оплати робіт із проведення гігієнічної регламентації та державної реєстрації небезпечних факторів» від 13 червня 1995 року № 420.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку одержання дозволу на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі токсичних промислових відходів, продуктів біотехнології та інших біологічних агентів» від 20 червня 1995 року № 440.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів» від 3 серпня 1998 року № 1216.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку розроблення, затвердження і переліку лімітів на утворення та розміщення відходів» від 3 серпня 1998 року № 1218.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів» від 31 серпня 1998 року № 1360.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» від 1 листопада 1999 року № 2034.

8.4 Повноваження місцевих органів влади в галузі управління охороною навколишнього природного середовища

Місцеві органи влади включають **Місцеві Ради** (сіл, міст, районів, областей), **державні** обласні та районні **адміністрації**, виконавчі органи місцевих Рад, міських та сільських голів.

Місцеві Ради несуть відповідальність за стан навколишнього природного середовища на своїй території і в межах своєї компетенції:

8.4.1 забезпечують реалізацію екологічної політики України та екологічних прав громадян;

8.4.2 дають згоду на розміщення на своїй території підприємств, установ і організацій у порядку, визначеному законом;

8.4.3 затверджують з урахуванням екологічних вимог проекти планування і забудови населених пунктів, їх генеральні плани та схеми промислових вузлів;

- 8.4.4** видають і скасовують дозволи на відособлене спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення;
- 8.4.5** затверджують місцеві екологічні програми;
- 8.4.6** організують вивчення навколишнього природного середовища;
- 8.4.7** створюють і визначають статус резервних, в тому числі й валютних, фондів для фінансування програм та інших заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- 8.4.8** організують, в разі необхідності, проведення екологічної експертизи;
- 8.4.9** забезпечують інформування населення про стан навколишнього природного середовища, функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем;
- 8.4.10** організують роботу з ліквідації екологічних наслідків аварій, залучають до цих робіт підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, і громадян;
- 8.4.11** приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні;
- 8.4.12** здійснюють контроль за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- 8.4.13** припиняють господарську діяльність підприємств, установ та організацій місцевого підпорядкування, а також обмежують чи зупиняють (тимчасово) діяльність не підпорядкованих Раді підприємств, установ та організацій в разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища;
- 8.4.14** координують діяльність відповідних спеціально уповноважених державних органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів на території місцевої Ради.
- Обласні та районні державні адміністрації, виконавчі органи місцевих Рад** у галузі охорони навколишнього природного середовища у межах своєї компетенції:
- 8.4.15** здійснюють реалізацію рішень відповідних Рад;
- 8.4.16** координують діяльність місцевих органів управління, підприємств, установ та організацій, розташованих на території місцевої Ради, незалежно від форм власності та підпорядкування;
- 8.4.17** організують розробку місцевих екологічних програм;

8.4.18 визначають в установленому порядку нормативи і розміри зборів за забруднення навколишнього природного середовища та розміщення відходів;

8.4.19 затверджують за поданням спеціальних органів в галузі управління охороною навколишнього природного середовища для підприємств, установ та організацій ліміти використання природних ресурсів, за винятком ресурсів загальнодержавного значення, ліміти скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, за винятком скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення або навколишнього природного середовища за межами території цієї Ради, та ліміти на утворення і розміщення відходів;

8.4.20 організують збір, переробку, утилізацію і захоронення відходів на своїй території;

8.4.21 формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів;

8.4.22 погоджують поточні і перспективні плани роботи підприємств, установ і організацій з питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;

8.4.23 забезпечують систематичне та оперативне інформування населення, підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища та захворюваності населення;

8.4.24 організують екологічну освіту та екологічне виховання громадян;

8.4.25 приймають рішення про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

8.5 Повноваження спеціальних органів в галузі управління охороною навколишнього природного середовища

Спеціальні органи в галузі охорони навколишнього природного середовища включають:

8.5.1 Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;

8.5.2 Обласні управління охорони навколишнього природного середовища.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища та його управління в областях:

8.5.3 здійснюють комплексне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища в країні, проведення єдиної науково-технічної політики з питань охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів, координують діяльність міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій в цій галузі;

8.5.4 здійснюють державний контроль за використанням і охороною земель, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів та іншої рослинності, тваринного світу, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони країни, а також за додержанням норм екологічної безпеки;

8.5.5 організовують моніторинг навколишнього природного середовища, створення і забезпечення роботи мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації, положення про яку затверджується Кабінетом Міністрів України;

8.5.6 затверджують нормативи, правила та приймають участь у розробці стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;

8.5.7 здійснюють державну екологічну експертизу;

8.5.8 одержують безоплатно від міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій інформацію, яка необхідна для виконання покладених на нього завдань;

8.5.9 видають дозволи на захоронення (складування) шкідливих відходів, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, на спеціальне використання природних ресурсів, відповідно до законодавства України;

8.5.10 обмежують чи зупиняють (тимчасово) діяльність підприємств та об'єктів, незалежно від їх підпорядкування та форм власності, якщо їх експлуатація здійснюється з порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог дозволів на використання природних ресурсів, з перевищенням нормативів гранично допустимих викидів, впливу фізичних та біологічних факторів і лімітів скидів забруднюючих речовин;

8.5.11 подають позови про відшкодування збитків і втрат, заподіяних в результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

8.5.12 складають протоколи і розглядають справи про адміністративні правопорушення в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;

8.5.13 здійснюють керівництво заповідною справою та ведення Червоної книги України;

8.5.14 координують роботу інших спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів;

8.5.15 здійснюють міжнародне співробітництво з питань охорони навколишнього природного середовища, вивчення, узагальнення і поширення міжнародного досвіду в цій галузі, організують виконання зобов'язань України відповідно до міжнародних угод з питань охорони навколишнього природного середовища;

8.5.16 встановлюють порядок надання інформації про стан навколишнього природного середовища;

8.5.17 встановлюють порядок організації та проведення публічних слухань, або відкритих засідань з питань впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище.

В Міністерство **входять**:

8.5.18 Державна екологічна інспекція;

8.5.19 Державна геологічна служба;

8.5.20 Державна служба заповідної справи;

8.5.21 Державна служба геодезії, картографії та кадастру;

8.5.22 Департамент екологічної безпеки;

8.5.23 Департамент охорони атмосферного повітря і моніторингу довкілля;

8.5.24 Департамент біотичних ресурсів та екомережі;

8.5.25 Управління стратегічного планування та економіки природо- користування;

8.5.26 Управління політики екологічного страхування, аудиту, сертифікації та експертизи;

8.5.27 Управління охорони та раціонального використання водних ресурсів.

Функції охорони і використання окремих об'єктів природи

виконують також **інні спеціальні державні органи:**

8.5.28 Державний комітет України по земельним ресурсам;

8.5.29 Державний департамент рибного господарства України;

- 8.5.30** Державний комітет лісового господарства України;
- 8.5.31** Державний комітет України по водному господарству;
- 8.5.32** Державний комітет ядерного регулювання;
- 8.5.33** Державна комісія з енергозбереження;
- 8.5.34** Міністерство здоров'я України.

Спеціальні органи (Міністерства, Департаменти, Державні комітети і комісії та обласні управління Міністерства охорони навколишнього природного середовища України) забезпечують втілення в життя державної природоохоронної політики. При цьому в своїй практичній діяльності вони керуються Законами України та Постановами Кабінету Міністрів України.

В останні роки в Україні прийнято низку законів і постанов Кабінету Міністрів із питань метрології, стандартизації та сертифікації в галузі природокористування й охорони довкілля з метою наближення їх до світових норм, особливо норм країн - членів Європейського Союзу. З 1990 року Верховною Радою України було ухвалено понад 25 природоохоронних законів та організована Державна екологічна інспекція

Загалом в Україні сьогодні сформовано систему екологічного законодавства, яка відповідає європейським стандартам, визначено основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і піклування про екологічну безпеку, розроблено кілька проєктів природоохоронних програм для найнеблагополучніших районів.

Крім того, спеціальні органи управління природоохоронною діяльністю керуються нормативними актами, спрямованими на охорону природи й раціональне використання природних ресурсів, які прийняті регіональними та міжнародними організаціями, такими як Співдружність Незалежних Держав, Організація Об'єднаних Націй (ООН), Європейська економічна співдружність, Організація країн експортерів нафти (ОПЕК), Міжнародний союз охорони і природних ресурсів, Європейське агентство з навколишнього середовища та ін. До найважливіших документів належать міжнародно-правові акти ООН, ухвалені більшістю країн світу, Декларація та Програма Дій Людства в XXI столітті (м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Конвенція з морського права (1984 р.), Протокол про скорочення викидів сірки, або їх трансграничних потоків, щонайменше на 30 відсотків (м. Гельсінкі, 1985 р.), Монреальський

Протокол про обмеження використання речовин, що руйнують озоновий шар (1987 р.), Протокол про обмеження викидів окислів азоту та їх трансграничних потоків (м. Софія, 1988 р.), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (м. Нью-Йорк, 1992 р.), Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (м. Кіото, 1997 р.), Орхутський протокол щодо стійких органічних забруднювачів та важких металів (м. Орхус, м. 1998 р.), Протокол про боротьбу з підкисленням, евтрофікацією і приземним озоном (м. Тетеборг, 1999 р.).

8.6 Система екологічних стандартів і нормативів

Система екологічних стандартів - це найважливіша складова частина природоохоронного законодавства. **Недотримання стандартів карається законом.**

Екологічні стандарти - єдині й обов'язкові для всіх об'єктів даного виду та системи норм і вимог щодо ставлення до навколишнього природного середовища.

Стандарти бувають міжнародні, державні, галузеві, підприємств. Стандарти з охорони природи об'єднано під загальним номером 17:

17.1. Охорона природи. Гідросфера;

17.2. Охорона природи. Атмосфера й т. д.

Екологічна стандартизація і нормування проводяться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Державні **стандарти** в галузі охорони навколишнього природного середовища є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режими використання і охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання забруднення навколишнього природного середовища, інші питання пов'язані з охороною навколишнього природного середовища і використанням природних ресурсів.

Екологічні нормативи встановлюють:

- гранично допустимі концентрації у навколишньому природному середовищі забруднюючих хімічних речовин (ГДК);

- орієнтовно безпечні рівні допустимого шкідливого впливу на навколишнє природне середовище фізичних і біологічних речовин ;

- гранично допустимі викиди в атмосферу (ГДВ);
- гранично допустимі скиди у водні об'єкти (ГДС);
- тимчасово погоджені обсяги викидів і скидів;
- ліміти використання природних ресурсів.

Екологічні нормативи встановлюються з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм та гігієнічних нормативів.

Нормативи гранично допустимої концентрації забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього є єдиними для всієї території України.

У разі необхідності для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших окремих районів можуть встановлюватися більш суворі нормативи гранично допустимої концентрації забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище.

Нормативи гранично допустимої концентрації шкідливих речовин у природному середовищі розробляються і вводяться в дію Міністерством охорони здоров'я України.

Гранично допустимі концентрації – це нормативи, які встановлюють такі концентрації шкідливих речовин в одиниці об'єму повітря, води; маси харчових продуктів, ґрунту; або на поверхні, що при їх наявності у визначеній концентрації за певний проміжок часу вони практично не впливають на здоров'я людини і не викликають негативних наслідків у потомства.

На підставі нормативів гранично допустимої концентрації розробляються нормативи гранично допустимих викидів (ГДВ) і гранично допустимих скидів (ГДС) шкідливих речовин у повітря й воду. Через зміни загального екологічного стану довкілля гранично допустимі концентрації, гранично допустимі викиди і гранично допустимі скиди найбільш небезпечних і поширених забруднювачів уточнюються кожні 3 - 5 років з урахуванням посилення негативного ефекту від їхньої спільної дії.

Для окремих забруднювачів гранично допустимої концентрації ще не встановлено, бо кількість нових шкідливих речовин зростає надзвичайно швидко. Для багатьох природних об'єктів (надра, флора, фауна тощо) гранично допустимих концентрацій не розроблено,

для інших (вода, повітря) - розроблено багато, хоча контролюється тільки приблизно їх десята частина.

Щороку розробляються гранично допустимі концентрації приблизно для 50 сполук, тоді як протягом цього часу в довкілля потрапляє близько 2500 сполук.

Нормативи зборів за використання природних ресурсів визначаються з урахуванням їх розповсюженості, якості, можливості відтворення, доступності, комплексності, продуктивності, місцезнаходження, можливості переробки, знешкодження та утилізації відходів.

Нормативи зборів за використання природних ресурсів встановлює Кабінет Міністрів України.

Ліміти використання природних ресурсів **місцевого значення** встановлюються за порядком визначеним обласними та міст центрального підпорядкування Радами.

Ліміти використання ресурсів **державного значення** встановлює Кабінет Міністрів України.

Збори за забруднення навколишнього природного середовища встановлюється на основі фактичних обсягів викидів, лімітів скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище і розміщення відходів.

Ліміти скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище, утворення і розміщення відходів виробництва встановлюються:

- у випадку коли це приводить до **забруднення** навколишнього природного середовища більш ніж однієї області – **Міністерством** охорони навколишнього природного середовища України;

- в інших випадках - **обласними** управліннями охорони навколишнього природного середовища.

Збори за використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища в межах встановлених лімітів відносяться на витрати підприємства, а за понадлімітне використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища - сплачуються з прибутку підприємства.

Для **недопущення перевищення** меж негативного впливу господарюючих об'єктів на навколишнє природне середовище на всіх рівнях господарювання проводиться екологічна експертиза.

Екологічна експертиза - це вид науково-практичної діяльності спеціально-уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Метою екологічної експертизи є запобігання негативного впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах.

Основним завданням екологічної експертизи є: визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності; організація комплексної, науково обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи; встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства, будівельних норм і правил; оцінка впливу діяльності об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища і якість природних ресурсів; оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

В Україні здійснюються державна, громадська та інші екологічні експертизи.

Державна екологічна експертиза організовується і проводиться еколого-експертними підрозділами, спеціалізованими установами, організаціями або спеціально створюваними комісіями Міністерства охорони навколишнього природного середовища України і його підрозділами на місцях із залученням фахівців інших органів державної виконавчої влади та експертів міжнародних організацій.

Згідно Закону України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995 року № 45/95-ВР, проведення державної екологічної експертизи обов'язкове для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, встановлюється

Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та Міністерства охорони здоров'я України.

В інших випадках державна екологічна експертиза здійснюється за ініціативою зацікавлених осіб на підставі договорів, або за рішенням Кабінету Міністрів України, місцевих Рад, чи їх виконавчих комітетів.

Громадська екологічна експертиза може здійснювати в будь-якій сфері діяльності, що потребує екологічного обґрунтування, за ініціативою громадських організацій чи інших громадських формувань.

Висновки державної екологічної експертизи є обов'язковими для виконання, а висновки громадської та іншої екологічної експертизи мають рекомендаційний характер.

